

Kaja Reegård og Jon Rogstad

«*De frafalne*»

Gyldendal 2016

Tittelen de «*De frafalne*» minner om et fenomen religiøse sekter opplever når frelste tilhengere forlater dem. Kan det være slik at det eneste saliggjørende er å bli i menigheten, bli i skolen? Er det slik at desto mer utdanning, desto bedre? Et viktig spørsmål blir hvem frafallet er et problem for. Er det for samfunnet som ikke inkluderer de frafalne? For skolen som ikke greier å holde på ungdommene? Eller mest for ungdommene som risikerer utenforskap? Kan det være gode grunner for å falle fra, og kan det for noen være helt riktig? Boken gir mange gode svar på disse spørsmålene.

Som rådgiver i Oppfølgingstjenesten er jeg hele tiden på utkik etter ny kunnskap om de frafalne ungdommene. Jeg møter hver dag ungdom i sårbare og vanskelige livssituasjoner, hvor de står overfor valget om de skal fortsette i vgo eller slutte.

Gir denne boken meg noen nye verktøy i disse møtene? Kan noe av dette brukes i jakten på strukturgrep i feltet?

I 20 år har frafall vært stort i vgo. En av tre fullfører ikke innenfor de fem årene som regnes som normert tid. I boka «*De frafalne*» møter vi ungdommen som faller fra, sett med forskerbriller. Boka forsøker å gi svar på hvem det er som slutter, hvorfor de slutter og hva som er konsekvensene av frafallet.

Samfunnet sin bekymring for frafall er samfunnsmessig økonomisk motivert, og motivert av forventninger om rasjonalitet i ungdommens valg med hensyn til framtidige arbeidsmuligheter. Samtidig møter ungdommen kulturelle fortellinger om at utdanningsvalg skal være individuelt og knyttet til interesser og drømmer. I dette landskapet, i ei tid med svakt utviklede «frontallapper», skal ungdommen velge utdanningsvei.

I boka blir vi kjent med hvordan samfunnsmessige strukturer knyttet til kjønn, klasse og etnisitet har betydning for utdanningsvalg. Gutter og minoriteter slutter oftest, og klasse predikerer skoleprestasjoner. Skoleløpet forsterker forskjeller i prestasjoner blant elevene, og avgangskarakterer i 10. klasse predikerer sannsynligheten for frafall i vgo.

Innenfor disse strukturene treffer vi i boken ungdommen som opplever seg som skoletapere, eller vinnere. De foretar vellykkede utdanningsvalg, noen gjør omvalg og noen opplever stigmaet med å havne i frafallskategorien. Frafalne er de, selv om de velger å gå ut i arbeidslivet. Normen er lineært løp gjennom vgo, alt annet er frafall og stigmatiserende. Et viktig spørsmål som bør stilles er om samfunnet skal ha plass for de frafalne, eller om en skal insistere på et lineært, men urealistisk løp for alle, innenfor vgo.

I boka møter vi syv forskere, pedagoger, sosiologer og økonomer med ulike perspektiver på feltet. Det er nyttig at andre fagområder, utenfor skolefeltet, kan se med sine briller, og gi nye innspill og tilnærming til arbeidet med å forebygge frafall. De tre første bidragene er kvantitative i sin tilnærming, og gir oss et godt datagrunnlag innenfor feltet. I bidrag fire til syv finner en ungdommenes egne opplevelser og forklaringer. Til slutt presenteres et vellykket tiltak mot frafall, praksisbrev. Boka gir gode innspill til å forstå når det er nødvendig med tiltak, og når frafallet kan forstås som uproblematisk. Ikke alt frafall ender i utenforskap, og noen må også gjøre de jobbene som ikke nødvendigvis trenger så mye opplæring. Interesse og kapasitet er ulikt fordelt i elevmassen, og det må være plass til alle.

Markussen legger fram god og nyttig statistikk om frafalle og foreslår noen aktuelle tiltak jeg bare må støtte; Fullført vg2 må gi flere læreplass eller vg3 tilbud, og tilpasset opplæring må skje fra 1 klasse. Markussen etterspør variasjon og at ulike elever må få ulikt opplæringstilbud.

Markussen er også inne på viktigheten av å holde flest mulig, lengst mulig i vgo og opp i kompetansehierarkiet. En forutsetning for dette mener jeg må være at det etableres flere alternative opplæringsveier, og at det åpnes for tidlig spesialisering. Men det virker ikke helt som om han tror på at arbeidslivet kan ruste de unge som mennesker og samfunnsborgere. Er det skolens allmenndanningsmonopol som skinner gjennom?

Markussen har også et bidrag hvor han går gjennom situasjonen i Finnmark, hvor frafallet er størst. I hans framstilling står den irrelevante skolen fram som hovedårsaken til dette. Det er ikke fritt for at jeg også møter ungdommer i mitt distrikt med tilsvarende tilnærming til den teoritunge skolen, slik ungdommen i Finnmark gjør når de ønsker seg en mer praksisnær opplæring.

Rogstad ser i sitt bidrag på situasjonen blant etniske minoriteter. Disse er overrepresentert i frafallsstatistikken, og han viser til tre grunner til dette; Foreldrenes sosialøkonomiske bakgrunn, de krav som blir stilt til å være bærere av en bestemt kapital for å lykkes i utdanningssystemet, og ulikheter i motivasjon og synet på hva et godt liv egentlig betyr med hensyn til arbeid og skole. Rogstad gir en stemme til unge med innvandrerbakgrunn, og svarene gir meg nyttig bakgrunnsinformasjon for å forstå hvordan de opplever sin situasjon i skolen. Hvordan vekter de utdanning i sine livsprosjekter? Hva motiverer og hva fører til at de faller fra? Et hovedfunn, i følge Rogstad, er at utfordringene er kjønnsdelt. For innvandreguttene handler det om problemer med å fullføre opplæringen, for jentene er utfordringene knyttet til om de tar i bruk sin fullførte utdanning.

Thrana er i boken opptatt av ungdommens egne forklaringer og opplevelse av egen situasjon som frafallen. Her er mye kunnskap å hente for de som arbeider med

disse ungdommene. En av tre fortsetter å velge bort vgs til tross for stor innstas fra myndighetene. Thrana er inne på kompleksiteten i feltet som en grunn, og løfter fram ungdommenes eget perspektiv på hvorfor det er slik. 57 ungdommer fra ulike steder i landet er intervjuet og resultatene av undersøkelsen presenteres i boka. Hvordan opplever ungdommene sitt utenforskap, hva slags drømmer har de og hvilke tiltak ser de for seg vil virke mot frafall? Spriket mellom samfunnets forventninger og ungdommenes egen forståelse av situasjonen, gir også et interessant perspektiv fra mitt ståsted i Oppfølgingstjenesten.

Jeg merker meg den store betydning arbeid har i ungdommens drømmer. Arbeid blir et tydelig felles skjæringspunkt mellom ungdommenes hverdag, deres drømmer og forventningspresset fra omgivelsene. Dette er et nyttig perspektiv for alle som arbeider med oppfølging av ungdom, i og utenfor skolen.

I mitt arbeid i møter jeg frafalne ungdommer daglig. I de første møtene er jeg opptatt av å finne ut hvor ungdommene er, og hva er det de egentlig vil? Salige Kirkegård har rådet oss som hjelpere, til å starte her. I Thrana sitt bidrag, er det lett å kjenne igjen ungdommen, også fra egne møter i oppfølgingstjenesten, kvalitativt analysert og tolket. Jeg finner kunnskap som kan hjelpe meg til å bli en bedre samtalepartner og veiviser. Og jeg får også hjelp til å tenke ut nye tiltak på systemnivå. Frafall har store individuelle og samfunnsmessige konsekvenser, og her trengs ungdommenes eget perspektiv, ikke minst i forebyggende øyemed.

Høst sitt bidrag om praksisbrevordningen, er nok for meg høydepunktet i boka. Praksisbrev er i følge Høst fortellingen om endelig mestring, positiv forandring og personlig utvikling. Tiltaket har, i følge Høst, potensiale til å få flere ungdommer med en mer praktisk tilnærming til læring, gjennom vgo. Kapitlet bør også leses som inspirasjon til å dra i gang tiltaket på flere vg skoler.

Høst viser at praksisfeltet har en «magisk» virkning på ungdommen. Ungdommene på praksisbrev går fra å oppleve seg som skoletapere, til å bli mestrende i det virkelige arbeidslivet. Jeg savner i boken et kapittel om hva slags egenskaper arbeidsplassene har, som gir disse «magiske» virkningene. Tilgang på arbeidspraksis for unge, er dessverre et begrenset gode. Det er derfor viktig at teoritrøtt ungdom som kan ha mest utbytte av slik praksis, får tilgang. Karaktersystemet fungerer dårlig i en slik utvelgelse. Høst er inne på måter dette kan organiseres på.

Kristine von Simson sitt bidrag handler om at frafallet svinger med konjunktorene, og med jobbmulighetene i lokalmiljøet. At det svinger mer for guttene enn for jentene, handler om at gutter oftere foretrekker jobber i konjunkturutsatte yrker, f.eks. i byggebransjen eller verkstedindustrien, framfor «jentejobbene» i offentlig sektor. Tilgangen til læreplasser i gode tider, kan derimot motvirke at guttene blir frafalne.

Dæhlen tar for seg de unge med barnevernsbakgrunn og viser at disse oftere blir frafalne, også når det korrigeres for andre aktuelle variabler knyttet til frafall risiko. Yrkesfag har f.eks. et større potensiale for å inkludere skolesvake elever, men dette gjelder ikke for barnevernsbarna. Mye tyder på at skolen møter sine grenser for sosial integrering her, og at det er behov for mer oppfølging av disse elevene. Dæhlen ser også deres situasjon som et resultat av prosesser som har startet tidligere i livet, og knytter det til begrepet «barnevernserfaringer». Dæhlen kobler oss på situasjonen til en særlig utsatt gruppe unge, med store utfordringer og lite sosialt nettverk, som åpenbart trenger ekstra oppmerksomhet og oppfølging i skolen.

Antall unge som faller fra fordi de trenger ulike former for behandling for avhengighetsproblematikk eller psykiske vansker, før de kan komme videre i livet, til utdanning eller arbeid, ser ut til å øke. Det er problematisk å finne tilfredsstillende behandlingstilbud og tiltak for denne gruppen. Jeg savner bidrag i boken som kan gi innsikt i deres verden. Hvordan ser de på sine egne muligheter og begrensninger? Hva tenker de om møte med oss som ønsker å hjelpe? Er språket vårt riktig? Opplevs det som et press at vi vil at de skal fortsette, eller at de skal ut på praksisplass og ut i arbeidslivet? Gir vi eventuelt opp for lett, har vi for lite utholdenhet? Er vi hjelpende «roboter» uten empati og evne til innlevelse? Hvordan møte og motivere skoletrøtte elever? Hvordan tilrettelegg for elever med sosial angst og depresjoner? Hvordan møte avhengighetsproblematikk i forbindelse med spill og rus? Hvordan møte tilbaketrekning til en spill-tilværelse på gutterommet? Dette er spørsmål boken bare berører implisitt, og som det er viktig å reflektere over, og finne svar på i videre forskning.

Videregående opplæring har et bredt mandat om å nå alle med tilpasset opplæring. Disse forventningene er kanskje for ambisiøse? Hva må til for at færre faller fra? Om det er meningen at alle skal få et tilbud i vgs, må nok andre yrkesgrupper ytterligere inn i vgs for å hjelpe pedagogene. Og læring i arbeidslivet må få en mye større plass innenfor all opplæring. Klare rammer og autentisk produksjon, har sterk og oppdragende virkning på de unge. I skolen er rammene utydelig, og det foregår mye på «liksom». Det er ungdom der ute som kun ser nytten av kunnskap, om den kan anvendes til noe i praksis. Og som Markussen også sier; Varig erfaring med heltidsarbeid kan kompensere for manglende opplæring, gitt at de unge holder seg unna NAV.

Jeg har mer en 20 års erfaring både med forebyggende arbeid mot frafall i vgo, og med frafalne som veileder i Oppfølgingstjenesten. Boken har gitt meg ny kunnskap og nye perspektiver, og den bekrefter samtidig også mange av mine egne erfaringer i feltet. Den gir de frafalne en savnet stemme, som har nyanserer og oppdatert mine oppfatninger. Flere bidrag gir tilsammen en bred forståelse av frafall fra ungdommens ståsted, og blir nyttige verktøy for oss som skal veilede og gi råd. Boken gir også nyttige innspill som kan støtte opp under systemarbeid i feltet.

Jeg mener boken balanserer mellom bekymringen for utenforskap ved frafall, og verdien av opplæring som skjer i arbeidslivet. Men jeg aner en noe større bekymring for utenforskap, enn troen på at læring på arbeidsplassen har en «magiske» virkning på skoletrøtt ungdom. Jeg skulle gjerne sett at de læringsressursene som finnes i arbeidslivet, og som virker så positivt på mange ungdommer, hadde fått større plass. Det trengs ny forskning på virksomme elementer ved læring på arbeidsplassen, og slik kunnskap kan få stor betydning for hvordan framtidens utdanningssystemer blir seende ut.

*Kjell Bjarne Dahl
Rådgiver i Oppfølgingstjenesten i Kristiansund
Koordinator for praksisbrev ved Kr.sund vgs.*